

A TUDOMÁNYOS MEGISMERÉS TERMÉSZETE

Irta: GALAMB MIHÁLY

Az utolsó években hatalmas fejlődésnek indult a tudományok tudománya, a tudománytan (*episztemológia*), mely az egyes tudományok felépítésével, összefüggéseivel s a tudománynak a tapasztalathoz, a kísérlethez, valamint az elmélet-alkotáshoz való viszonyával foglalkozik. A modern kísérleti technika segítségével nyert új tapasztalatok a természettudományok, különösen az anorganikus természettudományok területén, valamint a modern matematika merész elmélet-alkotásai megdöntötték a klasszikus, jórészt végérvényesnek vélt elméleteket és fogalmakat s e tudományok gyökeres ujjáépítését tették szükségessé. A relativitás-elmélet, a kvantummechanika a fizikában, a halmaz-elmélet, az elvont számtestek algebraja s az elvont terek geometriája a matematikában nemcsak a klasszikus tudományozások kiszélesítését jelentették, hanem azokkal sok tekintetben összeegyeztethetetlenek. Kikerülhetetlené vált a szakítás a legtöbb rég megszokott képzetrel, fogalommal és modellel. Ezek az új elméletek valamennyi exakt tudomány alapelveit (szubsztancia; okság; tér; idő; mérhetőség; halmaz; szám, stb.) vonták kétségbe, sőt mindezek tulajdonképpen csak most lettek igazán tudományos problémákká. Bebizonyosodott, hogy az emberi megismerés nem áll még azok előtt a korlátok előtt, amiket a „kritikai filozófia“ a maga szintetikus aprioriaival felfedezni vélt. A kanti „Metaphysische Anfangsgründe der Naturwissenschaft“, mely a természettudományok alapjait egyszer és mindenkorra vélte biztosítani, épp oly kevésbé segítette lényegesen a pozitív természettudományt az új tapasztalás és elmélet-alkotás által nyújtott nehézségek leküzdésében, mint a Kant utáni természetbölcseleti rendszerek. A matematikusok és fizikusok maguk voltak kénytelenek tudományuk ujjáépítéséről gondoskodni s így keletkezett a szigorúan tudományos módszerekkel dolgozó matematikai és fizikai alap kutatás s ezzel a modern, nem spekulatív, de a szaktudományokkal együtt dolgozó tudománytan. S e tudomány már is számos jelentékeny eredményre hivatkozhat. Új világításba helyezett egész sereg problémát, mint pl. az elmélet-alkotás lényegét és viszonyát a megfigyeléshez, kísérlethez; az egyes tudományos megállapítások összefüggését; az indukció lényegét; a tudomány függését a használt nyelvtől és hasonló problémákat.

A tudománytannak ez az eddig kizárólag művelt fajtája azonban a tudományokat egyszer és mindenkorra adott, szigorúan rögzített tételcsoportoknak, véges és zárt jelrendszereknek tekinti s kutatásait ezekben a merev, elhatárolt és minden részükben áttekinthető jelrendszerekben végzi. A szemlélet e módja kézenfekvő lehet az exakt természettudományokon tájékozott ismeretkritikus esetében, hisz a matematikai és fizikai elméletek aránylag állandóak, szakadatlan fejlődésük nem elméleti alapjukból, hanem „technikai“ oldalukról következik. A newtoni alapelvek majd két évszázadon át tették a mechanika elméleti alapjait, az elektromágnesesség elméletének és az optikának még ma is változatla-

nul a Maxwell-féle alapelvek a pillérei. Azután a nagy változás után, amit a relativitás-elmélet és a kvantum-elmélet felidézett, a mechanika elméleti alapjai hosszú időre ismét rögzítettnek tűnnek. Az állandó szakadatlan fejlődés ezekben a tudományokban lényegileg mindig az elméleti alaptól elvezető irányban történik s a rögzített elmélet egyre újabb területekre való alkalmazásából áll.

A tudomány szemlélet e felfogásmódját — amit a továbbiakban logikus-sematikus tudománytannak nevezünk — természettudományosan érdekelt episztemológusok építették ki, akiknek ítéletét befolyásolta a természettudományi elvek relativ állandósága. Ez a felfogás azonban egyáltalán nem kielégítő. A tudományos megismerési folyamat sohasem nyugszik; a tudomány sohasem zárt rendszer, mert még alapelvei is állandóan változnak és fejlődnek. A tudományos megismerési folyamat menetét a logikus-sematikus tudománytan csak „első megközelítésként” ragadja meg, a tudomány tulajdonképpeni „levése”, állandó átalakulása, új meg új megokolása, folytonos ingadozásai és irányváltozásai általa sohasem érthetők meg. A logikus-sematikus szemléletmód csak az esetben lenne kielégítő, ha a tudomány alakulása — a legmerészebb empiristák elgondolásait felülmulva — egyszerűen egyes „jelentőségteles tapasztalatok” csupasz felhalmozódásából állana, ahol a már meglévő s az ujonnan felmerülő tapasztalati tételek tömege között semminemű kölcsönhatás nincs, a már meglévő tapasztalati állomány se nem determinálja az újakat, sem ezek a meglévőket nem befolyásolják vagy zavarják és semmiféle más hatást nem gyakorolnak rájuk, minthogy tisztán összegileg szaporítják. Ebben az esetben a tudományos tételek jelenlegi állománya változatlanul menne át a jövő tudományába. A jövő tudománya így nem volna egyéb, mint a jelen és múlt tudományának „kibővítése”. S tényleg a logikus-sematikus tudománytan csak ezt az egyetlen formáját ismeri a tudományos haladásnak, nem pedig a tulajdonképpeni tudományos fejlődést. A fejlődés ugyanis lényegesen több, mint egyszerű bővülés.

Főlősleges behatóbban bizonyítani, hogy minden tudományos haladás az egész megelőző tudományos termeléstől függ. Ma már nincs komolyan vehető tudománytörténet, mely azt az álláspontot képviselné, hogy az új tapasztalatok kutatója tabula rasa előtt áll abban a várakozásban, hogy az eddigi vélemények által tévutra nem vezetett hamisíthatatlan igazság nyilatkozik meg előtte. Minden új tudományos megismerést már eleve formálja a tudomány meglévő készlete. Ebből veszi nyeivi öltözékét, amelyben egyedül érthető, a megokolási módot, amellyel egyedül juthat általános elismertetésre, kategóriáit, alapfogalmait, stb. S ha mindez ma már általánosan elismert tartozéka is a tudománytörténetnek, úgy még mindig alig ismerték fel a tudományos fejlődés minden egyes új szakaszának a megelőző szakaszokkal való különös összefüggését. Hogy pedig minden valóban új tétel, amit a tudomány magáévává tesz, elvi értelemben, az egész tudomány értelmét változtatja meg, ez alapvetően új tudománytani megismerés.

A tudomány fogalmai — lényegileg — implicite meghatározottak, vagyis jelentésüket azok által a tételek által nyerik, amiket ezekről a fogalmakról kijelentünk, illetve — más szavakkal — az ezekről a fogalmakról mondott helyes ítéletek által. Ha bizonyos meghatározott tételrendszer új tételekkel szaporodik, úgy ezeknek az új tételeknek feltétlenül tartalmazniok kell pár, már régebben meglévő fogalmat, különben teljesen elszigetelődnének a régebbi tételcsoportoktól s így egyáltalán nem volnának érthetőek. Amennyiben az ujonnan felmerülő tételek álta-

lában haladást jelentenek s nem csupán triviális szaporulatot, úgy együttesen azokkal a tételekkel, amelyekhez csatolódnak a bennük fellépő fogalmak új jelentést nyernek s ezzel továbbhatóan mindazon tételek, amelyek a szóbanforgó tételekkel koherensek, röviden az egész tudomány.

Az „értéktöbblet“ fogalma pl. úgy ahogy az a „tőke“ egyszerű reprodukciós folyamatának sémájával implicite meghatározást nyert, jelentését illetőleg jóval különbözik a tőke *kiszélesített* reprodukciós folyamatának sémája által meghatározott „ugyanezen“ fogalmától. Az 1-es szám, mint a *természetes* számok műveleti szabályai által meghatározott fogalom ugyanúgy különbözik a *relatív* számok műveleti szabályai által meghatározott plusz 1 fogalmától, mint a mínusz 1 fogalomtól. Hasonló értelmű ektolódással találkozunk, amikor a plusz 1-ről áttérünk a *raciónalis* számok műveleti szabályai által meghatározott 1 per 1 (1/1) fogalmára. Maga a „szám“ fogalma a számok tudományának előhaladó fejlődése révén a számok birodalmának minden kiszélesítése által egyre újabb jelentéstartalommal bővül. A szám fogalma épp oly kevésbé rögzíthető végérvényesen, mint bármely más fogalom. E fogalmak valamennyien „állandó mozgásban“ vannak; abban a folyamatban, amit mi dialektikusnak ismertünk fel. A fogalmak s ezzel a fogalmakat tartalmazó tudományos rendszerek jelentései a tudományos megismerési folyamat fejlődésének minden fokán átcsapásban vannak. Ha valamely rögzített fogalomra bizonyos meghatározott tétel érvényes, úgy ennek a tételnek a logikus negációja hamis. A fogalom dialektikus továbbfejlődése viszont odavezet, hogy az összeegyeztethetetlen tételek párjából a tétel-ellentétel pár lesz, amely a fogalom magasabb fejlődésfokát tartalmazza. Így pl. a természetes számok körében nem igaz, hogy van egy olyan szám, amely hozzáadva egyhez nullát eredményez. A relatív számok birodalmában viszont ez a tétel igaz. Tekintettel arra, hogy a tudományos megismerés bizonyos fejlődési színvonalát tükröző, egymással ellentmondásban álló összeegyeztethetetlen tételek magasabb fokon egyesült ellentétekké válnak, beszélnek az „ellentétek egységéről“ és a „fejlődéshez vezető immanens ellentmondásokról.“ Azt a fajta tudománytant, amely a tudományok különböző fejlődésfokozatának ezt az összefüggéseit feltünteteti nevezzük dialektikusnak, szemben az előbb leírt logikus-sematikus tudománytannal, amelynek a dialektikus szükségyszerű kiegészítése és továbbfejlesztése.

Vegyünk egy példát a fizikai megismerés fejlődéstörténetéből: a „valamely test helye t időben“ és a „valamely test impulzusa t időben“ fogalmai a mai kvantummechanikai fizikában, ahol teljesen különböző elméleti összefüggésben beágyazottak, mint a klasszikus mechanikában, teljesen különböző tartalommal bírnak, mint „ugyanezen“ fogalmak a régebbi fizikában. Ez a különbség olyan messzemenő, hogy a belőlük képzett „valamely test helye és impulzusa t időben“ komplex fogalma, míg a klasszikus fizikában teljesen értelmes és hasznos, addig a modern fizikában egyenesen értelmetlen. Ezzel természetesen azt is megmondtuk, hogy maga a „test“ klasszikus fogalma alapvetően különbözik a „test“ kvantumfizikai fogalmától. További következménye ennek, hogy az egész mai tudománynak teljesen más az „értelme“, mint annak a tudománynak, amely a kvantikus jelenségeket még nem tudta felfogni. „Ha ketten ugyanazt teszik, úgy még az nem ugyanaz.“ Ha a klasszikus fizikus a maga tudományrendszerében a „test“ fogalmát alkalmazta, úgy ezzel más műveletet hajtott végre, mint a modern fizikus, amikor „ugyanezt“ a fogalmat alkalmazza. Ha valamely kollektív államban a termelést lát-

szólag hasonló módon racionalizálják, mint a tőkés államban, úgy az egyik tökéletesen más, mint a másik. A „racionalizálás értelme“ eltoltótt, a racionalizálódás „dialektikusan fejlődött.“

Mindenesetre lehetséges valamely fogalom egymásután következő fejlődésfokozatait különböző megjelölésekkel elválasztani; pl. az 1 különböző megjelöléséhez (1, 1/1) szigorún ragaszkodni s az 1 minden azonosítását a plusz 1-gyel és az 1/1-gyel kerülni, vagy a számfogalom minden kiszélesítésével a „szám“ megnevezésére új elnevezést bevezetni. Ezáltal azonban semmiesetre sem lehetséges a tudományos megismerési folyamat dialektikus szemléletmódját a logikus-sematikus módra visszavezetni. Mert bárhogyan is választjuk meg a megjelölési szabályokat, az ujonnan felmerülő tételek, fogalmak, stb. sohasem kerülnek közvetítés nélkül a már régebben meglévők mellé anélkül, hogy azokat ne befolyásolnák, ne zavarnák vagy meg ne változtatnák. Épp ellenkezőleg a kiszélesített rendszerek egyidejűleg megtartják és továbbfejlesztik a régit s azt — Hegel értelmében — meghaladják és megszüntetik.

Abból a tényből, hogy a fogalmak és fogalom-rendszerek változása állandó, némelyek azt a következtetést vonják le, hogy exakt meghatározások általában lehetetlenek, vagy legalábbis nem állnak helyt, mert mindezek a változó merev lerögzítéséhez vezetnek. Eszerint a felfogás szerint csak pontatlan, aproximatív jellegű, a lehető legrugékonnyabb meghatározásokkal lehet eleget tenni a fogalmak dialektikus fejlődésének. Ennek a téves felfogásnak alapja a fogalmak mozgásjellegének a félreismerése. Azzal, hogy mozgás-szabadságot teremtünk, még nem teremtjük meg magát a mozgást! A fogalmak dialektikus mozgása éppen azáltal valósul meg, hogy e fogalmak egyre újabb tudományrendszerekbe ágyazódnak, vagyis egyre újabb és újabb, mégpedig exakt, interszjektive érvényes meghatározást nyernek. Ha a merev rögzítéstől való félelem következtében az alkalmazott fogalmak jelentésének pontos megállapítását elhanyagoljuk s meghagyjuk azokat sokszerű csillogásukban, minden biztos elhatárolás nélkül, úgy ezzel épp a fogalom mozgását szüntetjük meg, mint ahogy a csőben ömlő folyadék bizonyos rend szerint történő mozgása is megbomlik, ha a csövet határoló falakat „szabad mozgáslehetőség“ címén eltávolítjuk. Mint annyi más helyen, úgy itt is találó a politikai cselekvésfolyamattal való összehasonlítás: mert ha igaz is, hogy a politikai állásfoglalások állandó más és máshova való helyezésben nyilvánulnak, mégis a politikai mozgalom abból áll, hogy az egyik pontosan leszögezett politikai álláspont egy ugyanolyan pontosan elhatárolt állásponttal kerül szembe. A tisztázatlan, többértelmű felemás politikai döntések semmiféle haladást sem teremtenek, hanem egyenesen a haladást teszik lehetetlenné. Ugyanez történik a megismerés haladásával.

A tudományos megismerési folyamat sohasem jut nyugvópontra. A tudományos megismerési folyamat abban a folytonos mozgásban valósul meg, amely egyidejűleg szakadatlan rombolás és szakadatlan építés, megrendülés és megszilárdulás, építés, leépítés és átépítés; a dialektikus háromütemű lépés menetelése: tézis, antitézis, szintézis. A tudományos megismerési folyamat épp oly kevésbé lezárt vagy lezárható, mint a társadalmi termelő, illetve cselekvési folyamat, amelynek egyik része. A tudományos megismerés minden kiszélesítése társadalmilag érvényes, vagyis interszjektive jelentésteljes akció révén történik, legyen bár signifikatórikus, (jelzésrendszert illető), elméletalkotó, kísérleti, regisztráló vagy „jegyzőkönyv jellegű“. S mint általában a társadalmi cselekvésfolyamat, úgy a tudományos megismerési folyamat is csak annyiban

folyamat, mozgás, haladás, fejlődés, amennyiben az „alany“ és a „tárgy“ szembeállítás. A tudomány minden tovamozgása akár kísérletekben, jegyzőkönyvszerű megállapításokban vagy elméletalkotásban nyilvánul ez a még-tárgyas újabb legyőzésében, birtokbavételében és a társadalmi alany által való tagadásában áll s eredményében a dialektikus ellentmondás legyőzése, megszüntetése. Az alany- és a még-tárgy közti választófelületen, a kísérletező, regisztráló és elmélkedő, mint a társadalmi megismerési cselekvés hordozója és a még „minket szolgálóvá“ nem tett, birtokunkba nem került tárgy között játszódik le a tudományos megismerés dialektikus folyamata. Ez a folyamat mindaddig tart, amíg ilyen elválasztó felület fennáll, vagyis mindaddig, amíg az alany-tárgy-feszültség tart; miért is szakadatlan s határtalanságában minden, mégoly interszubjektív tudományrendszer számára is megmaradó szubjektív maradványban jut kifejezésre, illetve más szavakkal: a még minden, olyanira magunkévá tett külvilág darabban is fennmaradó objektív maradványban. A tudományos megismerés a tudományt jelképező spirálison halad feltartóztathatatlanul előre s mindinkább közeledik az alany-tárgy-megszűnés határköréhez anélkül azonban, hogy azt valaha is elérné.¹

Amint már megállapíthattuk, minden egyes fogalom értelmét a róluk kijelenthető értelmes tételek adják. Valamely tudományos tétel értelme viszont azokban az adalékokban rejlik, ahogyan igazolható, vagyis, amikkel igazsága bizonyosan állítható. A tudomány minden egyes igazolása az imént vázolt magunkévá tevési folyamat része s épp oly kevéssé lehet teljes, lezárt és végleges, mint amaz. Szigorúan véve tehát valamely tétel értelme sohasem lehet teljesen adott és véglegesen rögzített. Minden tudományos tétel és minden tudományos rendszer értelme állandóan alakul, állandó a „levése“. Ugyanugy, ahogy a „szám“ fogalma minden eddigi számalkotás mellett potenciálisan minden jövőbeli számalkotást magába zár, ugyanugy valamely tudományos tapasztalati tétel magába foglalja az összes eddigi s az összes jövőbeli igazolásokat s ezekkel szakadatlanul változik. Ha most mindebből a végső következményeket levonjuk, ugy ahhoz az eredményhez jutunk, hogy valamely tudományos tétel értelmének maradéktalan magunkévá tevéséhez tulajdonképpen a tudományos megismerés egész történetének ismerete szükséges.

Számos modern episztemológus meggyőzően bebizonyította, hogy semmiféle tudományos tétel sem igazolható izoláltan önmagában: mindig csak a tételhez tartozó tudományrendszer, mint egész, az igazolás tárgya. Azt jelenti ez, hogy valamely tudományos tétel értelme nem csupán a szóbanforgó tétel funkciója, hanem mindig a tételt magába záró egész rendszeré. A tisztán logikus-sematikus szemléletmódra beállított tudománytan emellett azonban figyelmen kívül hagyta, hogy valamely tudományos rendszer alany-tárgy szembeállításal történő igazolása, egyúttal az ösztudományi felfogás, nevezetesen az ismeretelmélet szembeállítását követeli. Minden bizonyítással, legyen az deduktív vagy induktív természetű, vonatkozzék bármilyen tárgyra, végeredményben a megismerés egész folyamata, sőt az egész társadalmi cselekvés-folyamat kerül ítélőszék elé. Különösen világosan mutatja ezt a tapasztalati tudományok legfontosabb elvének, az indukció-problémának az elemzése, amivel itt közelebbről nem foglalkozhatunk. Így derül ki, hogy minden „értelemadás“, minden igazolás szigorúan véve nemcsak a megismerés történetének ismeretét, hanem a társadalmi termelés és cselekvés „elméletét“ vételezi fel. Még a tisztán természettudományi vagy logikai-

matematikai tételeknek sincs — mindig végső következtetésükben érve — ilyen (legtöbb esetben csupán impliciten adott) társadalomtörténet, illetve társadalomelmélet nélkül értelmük.

A tudományos igazoló módszernek a társadalmi folyamat feltételezett történetfelfogásától és elméletétől való függése élesen tűnik ki a „közvetlen tapasztalat” különböző területeinek egyenlőtlen értékelésében. Míg az anorganikus természettudományban több-kevesebb kutató jegyzőkönyve általában minden különös ellenőrzés, a kutató szavahihetőségének, elfogulatlanságának, pártatlanságának minden különösebb vizsgálata nélkül interszjektíve érvényes, vagyis a bizonyítékok közé kerülő jegyzőkönyv lesz, addig a fajteoretikusok jegyzőkönyvei, még ha hivatkozhatnának is egy egész nép egyöntetű és szabad tanuságtételére a haladó szociológia irányában tájékozott tudomány szemében csak, mint társadalmi-politikai tünet, nem pedig, mint valamely tudományos tétel igazolóanyaga jöhet számításba. Honnan származnának máshonnan, mint a társadalmi fejlődés felfogásából és elméletéből a jegyzőkönyvek egyenlőtlen értékelésű kritériumai, amikor szerzőik egyaránt a közvetlen tapasztalatra, az érzékszervek hamisítatlan tanuságára s az átértékelésére hivatkozhatnak?

A természettudós ugyanugy, mint minden más tudós, aki bizonyos igazoló módszert alkalmaz, ezzel egyszersmind impliciten egy teljességében meghatározott társadalmi elmélet és gyakorlat mellett tesz hitet. Ez a társadalmi elmélet és gyakorlat teljesen különböző lehet s ma a legtöbb esetben különbözik is azoktól a világnézeti-politikai véleményektől és cselekvésektől, amelyeknek a tudós tudományos kutatókörén kívül a híve. Ez viszont csak a hagyományos polgári tudós helyzetének belső ellenmondását igazolja. A megismerési folyamat dialektikája az ismeret kiegészítéseként megköveteli a világnézeti-politikai állásfoglalást. Enélkül az ismeret teljesen tartalom nélküli, mert a bizonyítások, amiket minden tudós a tételeihez csatolni tartozik, ha nem üres szavakat akar halmozni, impliciten teljesen meghatározott társadalmi-politikai állásfoglalást tartalmaznak. Az a tudós, aki azt képzei, hogy „a tiszta tudomány” abban az értelemben objektív, hogy az ilyen állásfoglalás alól kibújhat, magát téveszti meg és másokat is megtéveszt. A bizonyító módszerekben, amiket a tudós expresszisz *verbis* vagy szóbeli fogalmazás nélkül valamilyen nyelvi értelmes tételezésében impliciten megad, továbbá abban a kiválasztásban, amire a megismerhető végtelen sokszerűsége miatt kényszerűen köteles, a legtöbb esetben öntudatlanul adott az állásfoglalása. Azokban az esetekben, ahol ez az állásfoglalás világosan nem látható s talán öntudatlanul is marad, az állásfoglalás többnyire az uralkodó, hagyományos, a haladással szembeálló társadalomfelfogásból ered. Minden tudomány tekintet nélkül arra, hogy formális tudomány, természettudomány vagy társadalomtudomány, alapjában állásfoglaló és pártos, s haladó tudomány csak haladó társadalmi-politikai elmélet és gyakorlat alapján lehetséges. Azt a naiv felfogást, hogy az ismeret a társadalmi viszonyok fejlődésére és ezek elméleti magunkévé tevésére való tekintet nélkül „haladhat” s mely a haladás egyetlen okának az „időt” tekinti („a tudomány idővel mindinkább fejlődik”) minden valóságos ismerethaladás megcáfolta, ha a tudatokból nem is úzte ki mindig. Ez a felfogás egyes tudományágak kialakításakor talán kevésbé zavarólag hat, viszont a megismerési folyamat minden mélyebb megragadását megakadályozza. Ítéletek az ösztudomány folyamatáról, a tudomány pillanatnyi helyzetéről, jövőbeli fejlődéstendenciáiról, a tudomány igaz és hasznos voltáról csak ekkor igazolhatók és így csak akkor lesznek értelemteljesek, ha a

társadalmi fejlődés alapján történnek. A világ értelmezése, amire a bölcselők törekednek, nem választható el a világ megváltoztatásában való részvételtől. A társadalmi-politikai folyamat minden haladása egyuttal a tudományos megismerés haladása s minden döntő tudományos haladás annak a társadalmi cselekvésnek a sikere, mely az emberi társadalom újraformálásának az útján halad.

Jegyzet: 1. Azzal a meggondolással, hogy minden még oly messzevitt megismeréshez is tapad még valami szubjektív maradvány, az idealista ismeretelmélet úgy élt vissza, hogy ezzel vette bebizonyítottak, hogy a megismerés és egyuttal minden lét forrása az „én“. Hasonló visszaélés történik ellenkező irányban az agnoszticizmusban és az irracionálizmusban, amikor ezt a mindent magunkévá tevő törekvéssel dacoló objektív maradványt megismerhetetlen, felfoghatatlan „magánvalóvá“ avatja.

VERS EGY NAGYURHOZ, AKI A KÖLTŐT LENÉZI

Irta: FODOR JÓZSEF

*Nagyur, ki fitymálsz, ha tudnád, mennyire
Semmibe veszek! s ha látom magasratolt
Orrod, a markomba nevetek: mivel,
Tudd meg, a legnagyobb
Urnál a legszegényebb költő többet ér —
S míg párnás ajtók mögött tárgyalasz, igazgatsz, remegő
Népeidet ugráltatod: én csupán
Együgyű sorokat rovok egymás mellé — de ha majd
Felfordulsz, a dögvész se lesz, ki emleget:
Ám míg a világ, olvasnak majd engemet.*

*El sem mondhatom, hogy megvetlek, te szegény
Állat! arany gyűrűd, pénzed, szolgálád, sereg
Hízogd, címeid, irigyeidet és
Gögöd, pompád és dohos rangodat —
S üres bálvány-arcod, és hitvány, kicsi, nyomorú
Lelkedet, s felülről ejtett szavaidat: mint, aki
Toronyból köpködi lentiek fejét —
S fa-vigyorgásod, s kutya-hideg-elutasító-merev
Barátkozásod a kicsivel, s egyujjú, félig-adott
Kézfogásod: mintha nyál volna csak, amihez
Kezed hozzáér vagy ronda szemét.*

*Hálát nem adhatok eléggé a sorsnak, hogy csupán
Költőnek, senkinek születtem: de ha te
Lennék, volna még bennem annyi izlés vagy szeretet
A világ iránt, hogy felakasztanám magam —
Vagy cifra condráim ágra aggatva, s címeim
S csillagaim a kutyára, szín-pucéron
Nekifutnék a világnak: és a folyók*